

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Cirkulärnr: 07:5
Diariernr: 07/1258
Handläggare: Pernilla Krusberg
Avdelning: Avdelningen för juridik
Datum: 2007-04-10
Mottagare: Kommunstyrelsen
Socialnämnden eller motsvarande
Rubrik: Fastställande av föräldraskap
Ersätter: 2005:64

CIRKULÄR 07:5

Kommunstyrelsen
Socialnämnden eller
motsvarande

Fastställande av föräldraskap

Information om socialnämndens skyldighet att utreda och fastställa föräldraskap

1 Assisterad befruktning för homosexuella kvinnor

Sedan den 1 juli 2005 är det möjligt för lesbiska par att få barn genom assisterad befruktning på sjukhus i Sverige. Assisterad befruktning för en kvinna som är partner eller sambo med en annan kvinna kan ske antingen genom insemination med donerade spermier eller genom att hennes ägg befruktas utanför kroppen med donerade spermier, s.k. in vitro-fertilisering (IVF). En förutsättning för behandling är - liksom för ett heterosexuellt par - att kvinnans partner eller sambo har samtyckt till behandlingen. Kvinnans samtycke till den assisterade befruktningen har den verkan att hon blir att anse som förälder till det barn som föds. Föräldraskapet ska fastställas genom bekräftelse eller dom. Den kvinna som är moderns registrerade partner anses inte automatisk som förälder motsvarande faderskapspresumtionen. Socialnämnden är alltså skyldig att försöka utreda och fastställa föräldraskapet även för moderns registrerade partner. Om ett föräldraskap ska utredas och fastställas ska det inte göras någon faderskapsutredning.

2 Fyra förutsättningar för föräldraskapet

Enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken (FB) ska en kvinna anses som förälder om

- den assisterade befruktningen har skett enligt lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m., dvs. inte vid behandling utomlands eller i egen regi,
- modern var registrerad partner eller sambo med kvinnan när den assisterade befruktningen utfördes,
- kvinnan dvs. moderns registrerade partner eller sambo, har samtyckt till den assisterade befruktningen, och

- det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom den assisterade befruktningen.

2.1 Befruktningen har skett enligt lagen om genetisk integritet

För att reglerna om föräldraskap ska vara tillämpliga krävs för det första att den assisterade befruktningen har skett enligt 6 eller 7 kap. lagen om genetisk integritet. Det innebär att den assisterade befruktningen måste ha utförts inom svensk hälso- och sjukvård. Vid givarinsemination ska läkaren göra en prövning om det är lämpligt att inseminationen äger rum med hänsyn till parternas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.

Om ett samkönat par genomgår en assisterad befruktning vid en utländsk klinik är det faderskapet som ska utredas och fastställas för barnet. Detsamma gäller vid insemination i egen regi. Ett gemensamt föräldraskap för det lesbiska paret kan då endast åstadkommas genom en adoption, om det bedöms vara till fördel för barnet och övriga förutsättningar är uppfyllda.

2.2 Registrerad partner eller sambo när den assisterade befruktningen utfördes

För det andra krävs att modern var registrerad partner eller sambo med en annan kvinna när den assisterade befruktningen utfördes. Vem som anses som sambo framgår av 1 § första stycket sambolagen (2003:376). Kvinnan måste stadigvarande bo tillsammans med modern och ha gemensamt hushåll med henne. Reglerna är inte begränsade till att gälla enbart sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gifta men om en man ska anses som far på grund av faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § FB måste faderskapspresumtionen först hävas genom dom. När faderskapet är hävt kan föräldraskapet fastställas för den partner eller sambo som samtyckt till behandlingen. Talan om hävande av faderskapspresumtionen och talan om fastställande av föräldraskapet kan föras i samma mål. Där emot finns det ingen möjlighet för mannen i äktenskapet att - såsom vid faderskap - godkänna en kvinnas bekräftelse av föräldraskapet.

2.3 Den registrerade partners eller sambons samtycke

För det tredje krävs att partnern eller sambon har samtyckt till den assisterade befruktningen. Enligt 6 kap. 1 § och 7 kap. 3 § lagen om genetisk integritet krävs ett skriftligt samtycke för att behandling ska få utföras. Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2006:10) följer att läkaren inför varje befruktningstillfälle bör försäkra sig om att samtycket står fast och anteckna det. Samtycket bör lämnas på en särskild blankett som fastställts av

Socialstyrelsen. För att samtycket ska kunna ligga till grund för föräldraskapet krävs dock inte att samtycket är skriftligt. Avsaknad av ett skriftligt samtycke hindrar alltså inte att kvinnan anses som förälder. Skulle det uppstå en tvist om samtycke har lämnats får frågan i sista hand prövas av domstol. Enligt prop. 1984/85:2 (s. 20) bör avgörande vid en sådan prövning i samband med fastställande av faderskap vara om mannen gett uttryck för en vilja att ta på sig det rättsliga ansvaret för barnet och det har framförts till modern eller läkaren. Motvarande torde gälla även vid fastställande av föräldraskap.

2.4 Det är sannolikt att barnet har kommit till genom den assisterade befruktningen

För det fjärde krävs att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har kommit till genom den assisterade befruktningen. Om nämnden, modern eller moderns registrerade partner eller sambo är tveksam till om barnet kommit till genom den assisterade befruktningen (barnet kan ha kommit till genom samlag med en man eller genom en assisterad befruktning i egen regi eller utomlands) kan det bli aktuellt att utreda faderskapet för barnet.

3 Utredningen

3.1 Utredningsskyldigheten

Utredningsskyldigheten gäller endast barn som står under någons vårdnad och som har hemvist i Sverige (2 kap. 8 a § FB). Bedömningen av barnets hemvist görs på samma sätt som vid en utredning om faderskap (se Socialstyrelsens handbok Att fastställa faderskap, 2005). Anledning att inleda en föräldraskapsutredning finns framförallt om uppgifter från modern eller någon annan tyder på att en sådan behandling med samtycke av en kvinna har utförts under den tid som barnet kan ha kommit till.

3.2 Ansvarig kommun

Utredning av föräldraskapet för en kvinna ska göras av den kommun där barnet är folkbokfört (2 kap. 2 och 8 a §§ FB).

3.3 Protokoll

Socialnämnden ska föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för frågan om faderskapet (2 kap. 8 och 8 a §§ FB). Socialstyrelsen har fastställt ett FÖR-protokoll som ska användas för dessa utredningar (SOSFS 2007:4). Protokollet finns tillgängligt på www.socialstyrelsen.se.

På protokollen ska uppgift om beräknad konceptionstid fyllas i. Även om befruktningstillfället som regel är känt i dessa situationer måste parterna få information

om under vilken tid barnet kan ha kommit till för att kunna bedöma föräldraskapet. Barnet kan ha kommit till genom samlag med en man eller genom en assisterad befruktning i egen regi eller utomlands.

I protokollen ska vidare antecknas hur samtycket har styrkts. I regel styrks samtycket genom att parterna uppvisar en kopia på den samtyckesblankett som de skrivit under på sjukhuset. Om parterna inte kan visa någon samtyckeshandling får kontakt tas med det sjukhus där den assisterade befruktningen har utförts för att kontrollera att det föreligger ett muntligt samtycke. Hur samtycket har styrkts (genom uppvisande av kopia på samtyckesblanketten eller genom kontakt med det sjukhus där den assisterade befruktningen har utförts) ska antecknas i protokollet.

3.4 Bekräftelsen

Nämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att kvinnan ska anses som barnets förälder (2 kap. 5 och 8 a §§ FB). Det innebär att alla fyra förutsättningar för föräldraskapet måste vara uppfyllda för att nämnden ska kunna godkänna bekräftelsen:

- den assisterade befruktningen ska ha utförts på svenskt sjukhus,
- modern ska ha varit registrerad partner eller sambo med en kvinna när den assisterade befruktningen utfördes,
- moderns registrerade partner eller sambo ska ha samtyckt till den assisterade befruktningen, och
- det ska, med hänsyn till samtliga omständigheter, vara sannolikt att barnet har kommit till genom den assisterade befruktningen.

Bekräftelsen ska göras skriftligen och bevittnas av två personer (2 kap. 4 och 8 a §§ FB). Socialstyrelsen har fastställt en blankett för bekräftelse av föräldraskap som kan användas (SOSFS 2007:4). Bekräftelseblanketten finns tillgänglig på www.socialstyrelsen.se.

En bekräftelse av föräldraskap kan göras före barnets födelse men bör inte godkännas förrän barnet är fött.

3.5 Tveksamheter

Om det föreligger tveksamhet om samtycke har lämnats eller inte får nämnden väcka talan om föräldraskapet i domstol.

Om det är helt klarlagt att det inte finns något samtycke till den assisterade befruktningen får föräldraskapsutredningen läggas ned (2 kap. 7 och 8 a §§ FB). Nämnden ska inte inleda någon faderskapsutredning eftersom det inte är möjligt att väcka talan om faderskapet mot en man som donerat spermier enligt lagen om

genetisk integritets dvs. inom svensk hälso- och sjukvård (det finns dock inget som hindrar att givaren frivilligt bekräftar faderskapet).

Om någon av parterna eller nämnden är tveksam till om barnet kommit till genom den assisterade befruktning som kvinnan samtyckt till (barnet kan ha kommit till genom samlag med en man eller en assisterad befruktning i egen regi eller utomlands) får nämnden verka för att en rättsgenetisk undersökning kommer till stånd. Nämnden får då kontakta det sjukhus där den assisterade befruktningen har utförts och genom den ansvariga läkaren försöka få den man som donerat spermier att frivilligt medverka i en rättsgenetisk undersökning. Det finns ingen möjlighet att framtvunga en rättsgenetisk undersökning i en föräldraskapsutredning. Enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2006:10) bör läkaren dock vid donationstillfället informera givaren om att det kan bli nödvändigt att kontakta honom för en blodprovstagning eller någon annan utredning. Om det inte går att få till stånd en rättsgenetisk undersökning på givaren är det möjligt att inleda en faderskapsutredning för att försöka få till stånd en rättsgenetisk undersökning på den man som kan vara far till barnet dvs. en man som modern haft samlag med eller som donerat spermier i privat regi. Det är möjligt att väcka talan om faderskapet mot en man som lämnat spermier i privat regi. Om en assisterad befruktning skett utomlands med en okänd spermiedonator får faderskapsutredningen läggas ned.

3.6 Anmälan om gemensam vårdnad

Föräldrarna kan få gemensam vårdnad om barnet efter anmälan av dem båda till socialnämnden i samband med att nämnden ska godkänna bekräftelsen av föräldraskapet (6 kap. 4 § FB). Socialstyrelsen har fastställt en blankett som föräldrarna kan använda (SOSFS 2007:4). Blanketten finns tillgänglig på www.socialstyrelsen.se.

4 Barnets rätt till information om sitt ursprung

Av 6 kap. 5 § och 7 kap. 7 § lagen om genetisk integritet m.m. följer att den som har avlats genom en assisterad befruktning med donerade spermier har om han eller hon uppnått tillräcklig mognad - utan hinder av den sekretess som följer av 7 kap. 1 c § sekretesslagen - rätt att ta del av de uppgifter om spermiegivaren som antecknats i sjukhusets särskilda journal. Kravet på tillräcklig mognad torde i allmänhet vara uppfyllt bara i fråga om barn i de övre tonåren (prop. 1984/85:2, s. 16). Enligt förarbetena (prop. 1984/85:2 och prop. 2001/02:89) är det föräldrarna som är bäst lämpade att berätta för barnet om dess ursprung. I Socialstyrelsens allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2006:10) framhålls att föräldrarna, med tanke på det kommande barnets situation och vikten av öppenhet om dess genetiska ursprung, bör erbjudas samtal med en

yrkesutövare med beteendevetenskaplig kompetens. Sådana samtal bör enligt de allmänna råden kunna erbjudas både före och efter en assisterad befruktning. Om ett barn har anledning att anta att han eller hon avlats genom en assisterad befruktning som beskrivs ovan är socialnämnden skyldig att på begäran hjälpa barnet att ta reda på om det finns några uppgifter antecknade i en särskild journal. Om den enskilde vill ta del av de uppgifter som finns om spermiegivaren i sjukhusets journal, bör nämnden erbjuda sig att hjälpa till att förmedla dessa uppgifter. Om han eller hon vill komma i kontakt med givaren, bör nämnden erbjuda sig att ta den inledande kontakten med denne (SOSFS 2007:4).

Av Socialstyrelsen föreskrifter och allmänna råd om assisterad befruktning (SOSFS 2006:10) framgår bl.a. följande angående dokumentation och journalhantering vid donation. Anteckningarna i givarens journal ska göras med tanke på barnets rätt att få veta sitt ursprung. I givarens journal bör det finnas uppgifter som kan ha värde för barnet som vill söka sitt genetiska ursprung. Anteckningarna bör innehålla upplysningar om givarens utseende såsom ögon-, hud och hårfärg, vikt och kroppslängd, yrke, intressen samt släkt- och familjeförhållanden. Ett foto på givaren kan bifogas. Givarens journal ska märkas med en kod. Av kvinnans journal ska det framgå vilket av försöken till befruktning som har lett till graviditet. Givarens kod ska föras in i kvinnans journal vid varje befruktningstillfälle. Makens, partnerns eller sambons samtycke ska förvaras i kvinnans journal och en kopia i makens, partnerns eller sambons journal. Moderns och givarens journaler bör förvaras på ett sådant sätt att gallring inte kan ske förrän efter 70 år.

Av 12 kap. 2 § första stycket SoL framgår det att handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om föräldraskap inte får gallras. Enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen får, utan hinder av sekretessen, uppgift lämnas till enskild som uppnått myndig ålder om förhållanden av betydelse för att denne ska få vetskap om vilka hans eller hennes biologiska föräldrar är. Om den enskilde begär att få ta del av uppgifter hos nämnden om förhållanden av betydelse för att få vetskap om sin biologiska far, bör han eller hon vid utlämnandet erbjudas stöd och information. Eftersom det kan finnas information i ärendet som den enskilde både kan behöva hjälp med att förstå och att bearbeta bör nämnden även kunna erbjuda efterföljande stödsamtal (SOSFS 2007:4).

Om den assisterade befruktningen utförts utomlands eller i egen regi är en förutsättning för att barnet ska få kännedom om sitt ursprung att modern, föräldern eller någon annan med kännedom om den assisterade befruktningen informerar barnet om dess tillkomstsätt och om givarens identitet. I de fall den assisterade befruktningen ägt rum utomlands är möjligheten att få kännedom om ursprunget dessutom beroende av vilka regler avseende givarens anonymitet som gäller i det land där den assisterade befruktningen ägt rum.

5 Förslag till ändringar i nuvarande regler

Den 18 januari 2007 överlämnade utredningen om föräldraskap vid assisterad befruktning sitt betänkande (SOU 2007:3). I betänkandet föreslås att den kvinna som är moderns registrerade partner automatiskt ska anses vara barnets förälder (en föräldraskapspresumtion). Vidare föreslås att bestämmelserna om föräldraskap för en kvinna också ska omfatta assisterad befruktning som skett utomlands och insemination i egen regi. Dessutom föreslås en rad olika åtgärder för att stärka barnets rätt till information om sitt genetiska ursprung. Förslagen till ändringar bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Frågor med anledning av detta cirkulär besvaras av förbundsjurist
Pernilla Krusberg, tfn 08-452 75 49

Sveriges Kommuner och Landsting
Avdelningen för juridik

Hans Ekman

Pernilla Krusberg